
**ANNALS OF THE POLISH ASSOCIATION
OF AGRICULTURAL AND AGRIBUSINESS ECONOMISTS**

ROCZNIKI NAUKOWE
STOWARZYSZENIA EKONOMISTÓW ROLNICTWA I AGROBIZNESU

Received: 10.05.2023

Acceptance: 15.06.2023

Published: 20.06.2023

JEL codes: Q12, Q14, Q17

Annals PAAAE • 2023 • Vol. XXV • No. (2)

License: Attribution 3.0 Unported (CC BY 3.0)

DOI: 10.5604/01.3001.0053.6105

ANNA GRONTKOWSKA¹, MONIKA GĘBSKA

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, Polska

**JAKOŚĆ ŻYCIA W OPINII POLSKICH ROLNIKÓW
WEDŁUG SUBIEKTYWNEJ OCENY
SYTUACJI DOCHODOWEJ**

Słowa kluczowe: jakość życia, rolnicy, sytuacja dochodowa, motywacja,
demotywacja, Polska

ABSTRAKT. Celem artykułu jest określenie jakości życia rolników w zależności od ich subiektywnej oceny sytuacji dochodowej. Poziom i jakość życia rolników najczęściej są analizowane i oceniane na podstawie sytuacji gospodarstw domowych w badaniu budżetów gospodarstw domowych różnych ich grup. Prezentowane badania przeprowadzono w 294 gospodarstwach rolniczych w 2019 roku z wykorzystaniem kwestionariusza wywiadu. Na podstawie uzyskanych danych określono jakość życia i satysfakcję z pracy w rolnictwie, w zależności od subiektywnie deklarowanej oceny sytuacji dochodowej gospodarstwa. W badaniach określono poziom oceny respondentów względem konkretnych sformułowań, w pięciopunktowej skali, gdzie 1 oznaczało ocenę bardzo niską, a 5 bardzo wysoką. Rolnicy oceniali aspekty jakości życia w odniesieniu do elementów motywujących oraz zniechęcających do prowadzenia produkcji rolniczej. Wśród elementów skłaniających rolnika do pracy w rolnictwie odnotowano, mierzony testem niezależności chi-kwadrat, związek między sytuacją dochodową rolników a sformułowaniami: rolnictwo jako źródło utrzymania oraz styl życia, satysfakcja z pracy, duma z bycia producentem/hodowcą. Im ocena sytuacji dochodowej gospodarstwa była korzystniejsza, tym ocena była wyższa. W odniesieniu do elementów zniechęcających potwierdzono tylko zależność opinii o nadmiarze norm i regulacji Unii Europejskiej od sytuacji dochodowej rolników.

---

¹ Corresponding author: anna_grontkowska@sggw.edu.pl

WSTĘP

Termin „jakość życia” wzbudza zainteresowanie przedstawicieli wielu dyscyplin naukowych, m.in. pedagogiki, psychologii, ekonomii, socjologii oraz medycyny, co z jednej strony, zapewnia komplementarność ujęć oraz szeroką perspektywę interdyscyplinarną, ale z drugiej, prowadzi do wielości sposobów rozumienia tego pojęcia [Petelewicz, Drabowicz 2016]. Zatem, w zależności od dyscypliny nauki jakość życia może być różnie definiowana, np. w medycynie odwołuje się przede wszystkim do zdrowia [Kessels i in. 2020], a w powszechnym rozumieniu najczęściej koncentruje się na intuicyjnym rozumieniu tego pojęcia, czyli subiektywnych odczuciach i ocenach ludzi w odniesieniu do ich codzienności, określaniu zadowolenia z sytuacji, w której się znajdują. W ujęciu ekonomicznym można wyróżnić dwa odmienne podejścia, a mianowicie: określanie jakości życia społeczeństwa danego państwa – ujęcie statystyczne, albo określanie jakości życia określonej zbiorowości ludzi. Przy czym należy rozróżnić poziom życia i jakość życia. W określaniu poziomu życia ludności kładzie się głównie nacisk na stopień zaspokojenia potrzeb materialnych, natomiast przez jakość życia rozumie się najczęściej te wszystkie elementy życia człowieka, które związane są z faktem jego istnienia, bycia kimś i odczuwania różnych stanów emocjonalnych, wpływających np. z wykonywania określonej pracy, posiadania rodziny, kolegów, przyjaciół [Piasny 1993]. Według definicji Światowej Organizacji Zdrowia (ang. World Health Organisation, WHO), jakość życia (ang. *quality of life*, QOL), to subiektywna ocena przez jednostkę jej sytuacji życiowej w odniesieniu do kultury, w której ta jednostka żyje, jej systemu wartości, celów, oczekiwań, zainteresowań [WHO 1997].

W szerokim ujęciu, jakość życia definiowana jest jako stopień zaspokojenia potrzeb materialnych i niematerialnych – spełnienia standardów lub realizacji wartości: biologicznych, psychologicznych, duchowych, społecznych, politycznych, kulturalnych, ekonomicznych i ekologicznych jednostek, rodzin i zbiorowości. Badania koncentrują się na ocenie wyposażenia gospodarstw domowych według różnych kryteriów w podstawowe instalacje techniczne oraz dobra trwałego użytkowania [Chmielewska 2013, Borowska i in. 2020, GUS 2021], ocenie dostępności infrastruktury drogowej i komunikacyjnej oraz podstawowych usług dla ludności wiejskiej [Kobylińska 2010]. Zawierają także postrzeganą jakość życia jako funkcję klasy społecznej, płci, wieku, wykształcenia, dochodów i zatrudnienia poza gospodarstwem. Na przykład spośród 1105 rolników z Ontario (Kanada), większość deklarowała, zwłaszcza dobrze wykształceni i zamożni, że jakość ich życia jest wysoka [Filson, McCoy 1993].

W badaniach z zakresu ekonomiki rolnictwa zagadnienia jakości życia podejmowano m.in. w odniesieniu do rolników z gospodarstw niskotowarowych, podejmujących aktywność w pozyskiwaniu pozarolniczych źródeł dochodów. W badaniach obejmujących

gospodarstwa niskotowarowe realizowanych przez Edwarda Majewskiego [2009] tylko 11% respondentów utrzymywało się wyłącznie z gospodarstwa rolniczego, natomiast 34% uzupełniało dochód rolniczy jedynie świadczeniami socjalnymi (emerytury, renty) wspieranymi subsydiami ze środków polityki rolnej, co umożliwiało osiągnięcie względnie zadowalającego standardu życia, mierzonego syntetycznym wskaźnikiem jakości życia. Znaczenie najmniejszych gospodarstw rolnych w odniesieniu do dbałości o środowisko przyrodnicze w Polsce podkreślał także Wojciech Józwiak [2006]. Ponadto należy wskazać, że obszary wiejskie charakteryzuje unikatowe środowisko przyrodnicze i krajobraz, które przyczyniają się do większego komfortu życia.

Celem opracowania jest określenie jakości życia rolników w zależności od ich subiektywnej oceny sytuacji dochodowej.

MATERIAŁ I METODYKA BADAŃ

Materiał badawczy zebrano na podstawie badań przeprowadzonych w 2019 roku w 294 gospodarstwach rolniczych. Wykorzystano kwestionariusz wywiadu z pytaniami zamkniętymi dotyczącymi oceny jakości życia i satysfakcji z pracy w rolnictwie. Odpowiedzi pogrupowano względem określonych sformułowań na podstawie 5-punktowej skali, gdzie 1 oznaczało ocenę bardzo niską, a 5 bardzo wysoką. Zastosowana metoda oceny punktowej miała za zadanie określenie poziomu jakości w odniesieniu do poszczególnych elementów dotyczących życia respondentów – rolników prowadzących gospodarstwa rolne (wyróżnik jakości) – za pomocą wartości liczbowych według przyjętej skali punktowej. W badaniach określano, w jaki sposób rolnicy oceniali aspekty jakości życia w odniesieniu do elementów motywujących oraz zniechęcających do prowadzenia produkcji rolniczej.

Elementy motywujące rolnika do pracy ustalano na podstawie następujących sformułowań:

- rolnictwo (np. bycie producentem trzody, mleka) to moje źródło utrzymania,
- rolnictwo (np. produkcja trzody/bydła) to styl życia,
- wszyscy w mojej rodzinie zajmowali się rolnictwem (np. produkcją trzody/mleka), więc kontynuuję rodzinną tradycję,
- kocham pracę w rolnictwie,
- jestem dumny/a z bycia producentem/hodowcą,
- mam pełną kontrolę nad moją pracą,
- ogólna ocena satysfakcji z pracy.

Elementy, zniechęcające do pracy w rolnictwie ujęto w następujących sformułowaniach:

- nadmiar norm i regulacji Unii Europejskiej,
- nadmiar norm i regulacji krajowych,

- inspekcje w gospodarstwie i kwestionariusze, które trzeba wypełniać, po czym wysłać do władz,
- uwikłanie polityków w procesy decyzyjne dotyczące tego, jak hodowcy powinni najlepiej wykonywać swoją pracę,
- nacisk detalistów na produkowanie taniej żywności,
- ogólny stosunek konsumentów do rolników/rolnictwa,
- niewystarczające społeczne uznanie rolnictwa jako kluczowego sektora w gospodarce narodowej,
- niewystarczająca gratyfikacja finansowa.

W dalszej kolejności przeprowadzono statystyczny test niezależności chi-kwadrat (χ^2) w celu sprawdzenia, czy między subiektywną oceną sytuacji dochodowej przez rolnika a zmiennymi jakościowymi występuje istotna statystycznie zależność. Postawiono dwie hipotezy: H_1 – istnieje zależność między sytuacją dochodową a opiniami dotyczącymi motywacji i H_0 , że zmienne te są niezależne.

Badania przeprowadzono w gospodarstwach położonych w czterech województwach, charakteryzujących się znaczącym potencjałem do prowadzenia produkcji rolnej [Gołębiewska i in. 2020]. Były to województwa: kujawsko-pomorskie, mazowieckie, lubelskie i wielkopolskie. W tabeli 1 zaprezentowano charakterystykę respondentów według cech społeczno-demograficznych.

Wiek ankietowanych mieścił się w przedziale od 19 do 78 lat, przy czym 60% respondentów zakwalifikowano w przedziale wiekowym 40-60 lat, co odzwierciedla także średnia wieku badanych rolników i średni czas pracy w gospodarstwie rolniczym. Nie odnotowano zależności między subiektywną oceną sytuacji dochodowej a wiekiem respondentów ($\chi^2_{emp.} = 12,37$, $\chi^2_{0,05} = 26,3$, $p-value = 0,718194$, $df = 16$). Wśród badanych większość stanowili mężczyźni, natomiast w zakresie wykształcenia przeważali respondenci z wykształceniem średnim i zawodowym. Nie odnotowano zależności między subiektywną oceną sytuacji dochodowej a płcią ($\chi^2_{emp.} = 5,78$, $\chi^2_{0,05} = 9,49$, $p-value = 0,215868$), natomiast subiektywna ocena sytuacji dochodowej i wykształcenie respondentów okazały się zależne ($\chi^2_{emp.} = 50,72$, $\chi^2_{0,05} = 21,03$, $p-value = 0,000001$). Jest to zgodne z wynikami badań przeprowadzonych w 2007 roku wśród właścicieli 80 gospodarstw rolnych Ziemi Łomżyńskiej, wskazujących na istnienie związku między poziomem wykształcenia i kwalifikacji rolników a sytuacją ekonomiczną i finansową ich gospodarstw rolnych. Daje to podstawę do stwierdzenia, że istniejąca zależność przyczynia się do zwiększenia optymizmu i zadowolenia z prowadzonej działalności, chęci dążenia do rozwoju i przekazania dobrze prosperującego gospodarstwa następnym pokoleniom [Michalak, Warzocha 2009]. Badane gospodarstwa charakteryzowały się większą średnią powierzchnią użytków rolnych w porównaniu do średniej dla Polski.

Tabela 1. Charakterystyka respondentów w zależności od ich subiektywnej oceny sytuacji dochodowej według wykształcenia, płci, wieku i wielkości gospodarstwa (N = 294)

Wyszczególnienie	Udział [%] respondentów wskazujących subiektywnie ich sytuację dochodową jako:					
	bardzo zła	gorsza niż przeciętna	przeciętna	lepsza niż przeciętna	bardzo dobra	razem
Wykształcenie, w tym:	4,0	1,8	45,6	25,8	22,8	100
– podstawowe	0,7	1,1	1,9	0,4	2,2	6,3
– średnie	1,1	-	22,8	13,4	6,0	43,3
– zawodowe	1,5	0,7	15,7	5,6	8,2	31,7
– wyższe	0,7	-	5,2	6,4	6,4	18,7
Płeć, w tym:	4,5	2,0	44,3	24,9	24,3	100,0
– mężczyzna	3,8	2,0	34,8	20,8	17,1	78,5
– kobieta	0,7	-	9,5	4,1	7,2	21,5
Wiek, w tym:	4,5	2,0	44,2	25,6	23,7	100,0
– do 29 lat	0,7	-	4,5	4,5	2,4	12,1
– 30-39 lat	0,7	1,0	6,9	4,1	4,8	17,5
– 40-49 lat	2,1	0,7	15,9	9,0	9,3	37,0
– 50-59 lat	0,3	0,3	12,4	5,2	4,8	23,0
– 60 lat i więcej	0,7	-	4,5	2,8	2,4	10,4
Średnia wieku rolnika [lata]	44,3	40,3	45,8	43,5	44,4	45,0
Średnia liczba lat pracy w gospodarstwie	21,73	29,17	21,37	20,88	19,70	21,00
Średnia powierzchnia własnych użytków rolnych [ha]	101,92	70,83	33,23	61,92	76,43	54,24
Średnia powierzchnia dzierzawionych użytków rolnych [ha]	45,67	67,17	22,38	26,63	34,82	28,86

Źródło: badania własne

WYNIKI BADAŃ

W ocenie jakości życia są uwzględniane głównie kwestie związane z wyżywieniem, warunkami mieszkaniowymi, wyposażeniem mieszkań, dostępem do nowoczesnych technologii komunikacyjnych, kształceniem dzieci, uczestnictwem w kulturze, wypoczynkiem, a także pozycją na rynku pracy, korzystaniem z pomocy społecznej, usług i systemu ochrony zdrowia [Chmielewska, Zegar 2018]. Każdy z wymienionych czynników ma swój wymiar obiektywny, ale też może być opisywany w kategoriach subiektywnych. W ostatnich latach zaznacza się tendencja do przypisywania większej roli wskaźnikom subiektywnym. W granicach określonego dochodu mogą różnić się struktura potrzeb i sposób ich zaspokajania. Potrzeby podlegają bowiem wpływom otoczenia oraz zależą od subiektywnych preferencji konsumenta. Jakość życia ludzi, w tym ludności rolniczej determinuje przede wszystkim sytuacja dochodowa, która stwarza ramy dla poziomu i struktury wydatków. W tabeli 2 zaprezentowano opinie respondentów w odniesieniu do ich organizacji pracy w gospodarstwie i aktywności pozarolniczej w zależności od własnej oceny sytuacji dochodowej.

Na podstawie danych zaprezentowanych w tabeli 2 można stwierdzić, że prawie 38% gospodarstw zadeklarowało przynależność do grupy producenckiej, przy czym odnotowano wyższy udział takich gospodarstw w grupach o lepszej sytuacji dochodowej (w grupie gospodarstw o sytuacji dochodowej lepszej niż przeciętna o 9,5 punktów procentowych (p.p.), a bardzo dobrej – o 18,3 p.p. w stosunku do gospodarstw z tych grup niebędących członkami grup producenckich). Uczestnictwo w szkoleniu lub praktycznym doskonaleniu zawodowym związanym z realizowanym w gospodarstwie kierunkiem produkcji w ciągu roku poprzedzającego badania deklarowało 64% respondentów. Tutaj także odsetek respondentów uczestniczących w pogłębianiu wiedzy był wyższy dla gospodarstw o korzystniejszej sytuacji dochodowej, w grupie gospodarstw o sytuacji dochodowej lepszej niż przeciętna o 6,9 p.p., a bardzo dobrej – o 8,3 p.p. w stosunku do gospodarstw z tych grup nieuczestniczących w szkoleniach. W badaniach prowadzonych wśród 395 rolników z województwa podlaskiego określono, że poziom subiektywnej oceny sytuacji materialnej gospodarstw rolnych był uwarunkowany obszarem gospodarstwa rolnego (im większe, tym deklarowano wyższy poziom satysfakcji), zamiarem przekazania gospodarstwa swoim dzieciom (będącym wyrazem zaangażowania i przywiązania rolnika do swojego gospodarstwa i do pracy na roli), stopniem nowoczesności stosowanych w gospodarstwie metod produkcji oraz rocznymi przychodami z gospodarstwa rolnego [Krot, Glińska 2014]. Ankietowani rolnicy stosunkowo rzadko wskazywali członkostwo w organizacji niezwiązanej z rolnictwem – tylko co czwarty respondent i częściej deklarujący słabszą sytuację dochodową.

W zakresie organizacji czasu wolnego 55% respondentów zadeklarowało korzystanie w czasie roku kalendarzowego z wypoczynku poza gospodarstwem. Ponad 30% rolników

Tabela 2. Opinie respondentów w zakresie organizacji pracy w gospodarstwie i aktywności pozarolniczej w zależności od własnej oceny sytuacji dochodowej

Wyszczególnienie	Liczba respondentów wskazujących subiektywnie ich sytuację dochodową jako:					
	bardzo zła	gorsza niż przeciętna	przeciętna	lepsza niż przeciętna	bardzo dobra	razem
Przynależność do grupy producenckiej (N = 271)						
Tak	3	2	30	32	35	102
Nie	8	4	93	37	27	169
Uczestnictwo w ostatnich 12 miesiącach w szkoleniu/praktykach zawodowych związanych z realizowanym w gospodarstwie kierunkiem produkcji (n = 294)						
Tak	4	4	77	52	51	188
Nie	9	2	53	22	20	106
Członkostwo w organizacji niezwiązanej z rolnictwem (n = 294)						
Tak	5	3	31	17	13	69
Nie	8	3	99	57	58	225
Korzystanie w czasie roku kalendarzowego z wypoczynku poza gospodarstwem (n = 294)						
Tak	5	3	56	49	50	163
Nie	8	3	74	25	21	131
Czas trwania wypoczynku						
Poniżej 1 tygodnia	4	1	49	22	32	108
1-2 tygodnie	4	3	21	22	14	64
Powyżej 2 tygodni	2	-	3	7	9	21
Zwracanie się o pomoc lub zastępstwo w pracy w razie choroby lub nagłej sytuacji rodzinnej (n = 294)						
Do członków rodziny	5	4	115	64	58	246
Do sąsiadów, okolicznych rolników	6	1	12	7	6	32
Do innych sąsiadów (niezwiązanych z rolnictwem)	1	1	2	2	4	10
Do innych osób, np. znajomych	1	1	1	1	2	6
Czy roczne dochody wyłącznie z rolnictwa zapewniają tobie przyzwoitą jakość życia? (N = 290)						
Tak	3	3	56	48	58	168
Nie	10	3	72	26	11	122

Tabela 2. Cd.

Wyszczególnienie	Liczba respondentów wskazujących subiektywnie ich sytuację dochodową jako:					
	bardzo zła	gorsza niż przeciętna	przeciętna	lepsza niż przeciętna	bardzo dobra	razem
Czy ktokolwiek z rodziny pracuje poza gospodarstwem? (N = 289)						
Tak, ponieważ ma(ją) inne zainteresowania zawodowe	7	2	54	30	29	122
Tak, ponieważ potrzebujemy dodatkowych pieniędzy	2	1	43	19	9	74
Nie	4	3	31	23	32	93
Czy twoim zdaniem dziedziczenie jest głównym problem przyszłości gospodarstw rolniczych? (N = 294)						
Tak, dla gospodarstw rodzinnych	6	3	49	29	28	115
Tak, ogólnie dla gospodarstw z produkcją zwierzęcą	3	1	15	4	8	31
Nie	4	2	66	41	35	148
Czy masz wyznaczonego spadkobiercę/dziedzica dla swojego gospodarstwa? (N = 294)						
Tak	9	3	57	27	40	136
Nie	4	3	73	47	31	158

Źródło: badania własne

o sytuacji dochodowej lepszej niż przeciętna i bardzo dobra zadeklarowało korzystanie z urlopów w porównaniu do odpowiednio 19,1% i 16%, którzy nie korzystali z tej formy wypoczynku w tych grupach dochodowych. Większy odsetek respondentów z gospodarstw w dobrej kondycji dochodowej deklarował dłuższy urlop. Zwracanie się do członków rodziny o pomoc lub zastępstwo w pracy w razie choroby lub nagłej sytuacji rodzinnej zadeklarowało 84%, a 11% do sąsiadów i okolicznych rolników.

W odniesieniu do sformułowania, „czy roczne dochody wyłącznie z rolnictwa zapewniają Tobie przyzwoitą jakość życia” odnotowano zależność od sytuacji dochodowej (wyraźnie wyższy odsetek odpowiedzi pozytywnych w grupie gospodarstw o lepszej sytuacji dochodowej). Natomiast deklaracja w zakresie wyznaczonego spadkobiercy gospodarstwa nie wykazała zależności od sytuacji dochodowej ($\chi^2_{emp.} = 8,84$, $p\text{-value} = 0,065177$).

W tabeli 3 zaprezentowano szczegółowe oceny rolników dotyczące charakterystyki wybranych elementów wykonywania pracy w gospodarstwie oraz relacji rodzinnych

Tabela 3. Charakterystyka oceny pracy w gospodarstwie oraz relacji rodzinnych i sąsiedzkich w opinii respondentów w zależności od własnej oceny sytuacji dochodowej

Wyszczególnienie	Średnia ocena respondentów wskazujących subiektywnie ich sytuację dochodową jako						$\chi^2_{emp.}$	p-value	Związek $\chi^2_{0,05} = 26,3$
	bardzo zła	gorsza niż przeciętna	przeciętna	lepsza niż przeciętna	bardzo dobra	razem			
Średni czas pracy w tygodniu	2,85	2,67	3,53	3,45	3,92	3,55	47,8	0,000051	istnieje
Warunki pracy	3,23	3,83	3,73	3,86	4,20	3,85	28,03	0,031331	istnieje
Ilość pracy	3,15	3,33	3,42	3,50	3,94	3,56	23,55	0,099852	brak
Doświadczany poziom stresu	3,62	3,00	3,26	2,97	3,46	3,22	20,98	0,179178	brak
Twój stan zdrowia fizycznego	3,23	2,17	3,52	3,92	4,03	3,71	35,40	0,003506	istnieje
Twoje kontakty z bliskimi sąsiadami	2,77	3,67	3,75	3,78	3,99	3,79	25,68	0,058633	brak
Obecny stan stosunków rodzinnych	3,77	3,50	3,99	4,01	4,35	4,04	46,12	0,000093	istnieje
Ilość czasu wolnego spędzanego z rodziną	3,23	3,50	3,33	3,51	3,76	3,48	19,50	0,243464	brak

Skala ocen: 1 – bardzo niska, 5 – bardzo wysoka (N = 294)

Źródło: badania własne

i sąsiedzkich, w zależności od własnej oceny sytuacji dochodowej. W przeprowadzonych badaniach dotyczących oceny jakości życia w odniesieniu do relacji rodzinnych, stanu zdrowia oraz czasu i warunków wykonywania pracy w gospodarstwie odnotowano istnienie zależności (tabela 3). Wyższe oceny deklarowali respondenci z gospodarstw z coraz korzystniejszą sytuacją dochodową, a ilość pracy i poziom doświadczanego stresu nie zależały w opinii respondentów od sytuacji dochodowej. Dotyczyło to także utrzymywania kontaktów z sąsiadami.

W ocenie jakości życia rolników skoncentrowano się, z jednej strony, na elementach motywujących rolnika do pracy w gospodarstwie i prowadzenie produkcji, a z drugiej, zniechęcających lub ją utrudniających.

W tabeli 4 zestawiono średnią ocenę respondentów o zróżnicowanej sytuacji dochodowej ich gospodarstw w odniesieniu do wyodrębnionych sformułowań mających znaczenie motywujące oraz analizę statystyczną. Zaprezentowane w tabeli 4 oceny rolników dotyczące wybranych aspektów skłaniających ich do pracy w gospodarstwie rolniczym wykazały zróżnicowanie. Najwyższe średnie oceny odnotowano dla sformułowań „mam pełną kontrolę na moją pracę” oraz „kocham pracę w rolnictwie”. Najniższe oceny spośród wskazanych elementów motywujących otrzymały sformułowania „rolnictwo to styl życia” oraz „rolnictwo to moje źródło utrzymania”. W odniesieniu do większości zaproponowanych sformułowań oceniających jakość życia zaobserwowano wyższą średnią ocen w zależności od subiektywnego odczuwania coraz korzystniejszej sytuacji dochodowej. Potwierdza to statystyczna analiza zależności między sytuacją dochodową a zaproponowanymi składowymi o pozytywnym oddziaływaniu na postrzeganie jakości życia w gospodarstwie rolnym i prowadzenie produkcji rolniczej. Przeprowadzony test χ^2 potwierdził hipotezę o zależności od sytuacji dochodowej rolników następujących elementów motywujących rolnika do pracy w rolnictwie: rolnictwo jako źródło utrzymania oraz styl życia, satysfakcja z pracy, duma z bycia producentem/hodowcą. Im korzystniejsza sytuacja dochodowa, tym ocena w zakresie powyższych sformułowań była wyższa. Nie odnotowano natomiast zależności między deklarowaną sytuacją dochodową a sformułowaniami: „kocham pracę w rolnictwie”, „wszyscy w mojej rodzinie zajmowali się produkcją rolniczą, więc kontynuuję rodzinną tradycję” oraz „mam pełną kontrolę nad moją pracę”.

W tabeli 5 zestawiono średnią ocenę respondentów o zróżnicowanej sytuacji dochodowej ich gospodarstw w odniesieniu do wyodrębnionych sformułowań mających znaczenie demotywujące, zniechęcające do pracy w gospodarstwie rolniczym.

Przeprowadzony test χ^2 potwierdził hipotezę o zależności od sytuacji dochodowej rolników jedynie opinii o nadmiarze norm i regulacji Unii Europejskiej realizowanych w ramach wspólnej polityki rolnej. W odniesieniu do pozostałych elementów zniechęcających rolnika do pracy w gospodarstwie nie odnotowano ich zależności od oceny sytuacji dochodowej gospodarstwa przez rolnika.

Tabela 4. Średnia ocena w zakresie elementów motywujących rolnika do pracy w zależności od subiektywnej oceny sytuacji dochodowej oraz wyniki statystycznych testów niezależności χ^2

Treść sformułowania motywującego	Średnia ocena wskazujących subiektywnie ich sytuację dochodową jako					χ^2_{emp}	p-value	Zależność $\chi^2_{0,05} = 26,3$	
	bardzo zła	gorsza niż przeciętna	przeciętna	lepsza niż przeciętna	bardzo dobra				razem
Rolnictwo (np. produkcja trzody/ bydła) to styl życia	2,77	2,17	3,55	3,59	3,90	3,56	30,26	0,016715	istnieje
Rolnictwo (np. bycie producentem trzody, mleka) to moje źródło utrzymania	2,38	2,33	3,48	3,69	3,96	3,59	40,42	0,000677	istnieje
Wszyscy w mojej rodzinie zajmowali się rolnictwem (np. produkcją trzody/mleka), więc kontynuuję rodzinną tradycję	2,77	3,67	3,75	3,84	3,92	3,73	17,87	0,331756	brak
Jestem dumny z bycia producentem/hodowcą	3,15	3,50	3,85	4,15	4,17	3,95	31,07	0,013178	istnieje
Ocena satysfakcji z pracy	3,46	3,67	3,92	3,96	4,21	3,96	36,95	0,002128	istnieje
Kocham pracę w rolnictwie	3,54	3,83	3,97	4,11	4,13	4,02	21,63	0,155387	brak
Mam pełną kontrolę nad moją pracą	3,85	4,00	3,98	3,91	4,27	4,03	14,29	0,577269	brak

Skala ocen: 1 – bardzo niska, 5 – bardzo wysoka (N = 294)

Źródło: badania własne

Tabela 5. Średnia ocena w zakresie elementów zniechęcających rolnika do pracy w zależności od subiektywnej oceny sytuacji dochodowej i analiza statystyczna

Treść sformułowania demotyującego	Średnia ocena respondentów wskazujących subiektywnie ich sytuację dochodową jako					$\chi^2_{emp.}$	p-value	Zależność $\chi^2_{0,05} = 26,3$	
	bardzo zła	gorsza niż przeciętna	przeciętna	lepiej niż przeciętna	bardzo dobra				razem
Niewystarczająca gratyfikacja finansowa	3,15	3,67	3,82	3,53	3,58	3,67	25,84	0,056372	brak
Uwikłanie polityków w procesy decyzyjne dotyczące tego, jak hodowcy powinni najlepiej wykonywać swoją pracę	3,92	4,50	3,72	3,54	3,46	3,64	22,84	0,11814	brak
Niewystarczające społeczne uznanie rolnictwa jako kluczowego sektora w gospodarce narodowej	3,46	4,00	3,68	3,55	3,49	3,61	23,61	0,098304	brak
Ogólny stosunek konsumentów do rolników/rolnictwa	3,31	4,00	3,68	3,36	3,59	3,58	12,30	0,722841	brak
Nacisk detalistów na produkowanie taniej żywności	3,46	3,67	3,64	3,51	3,38	3,54	17,48	0,355493	brak
Nadmiar norm i regulacji krajowych	3,33	3,33	3,54	3,36	3,46	3,49	16,79	0,398993	brak
Nadmiar norm i regulacji Unii Europejskiej	2,85	4,17	3,53	3,43	3,38	3,48	33,05	0,007273	istnieje
Inspekcje w gospodarstwie i kwestionariusze, które trzeba wypełniać, po czym wysyłać do władz	3,69	3,83	3,32	3,41	3,45	3,42	19,34	0,251633	brak

Skala ocen: 1 – bardzo niska, 5 – bardzo wysoka (N = 294)

Źródło: badania własne

PODSUMOWANIE

Na podstawie przeprowadzonych badań w zakresie oceny jakości życia i satysfakcji z pracy w rolnictwie w zależności od subiektywnie deklarowanej oceny sytuacji dochodowej gospodarstwa, można stwierdzić, że:

1. Statystyczną zależność odnotowano w odniesieniu do relacji rodzinnych, stanu zdrowia, czasu i wykonywania pracy w gospodarstwie – wyższe oceny deklarowali rolnicy z gospodarstw o coraz korzystniejszej sytuacji dochodowej.
2. Elementy skłaniające rolnika do pracy w rolnictwie zależne od jego sytuacji dochodowej wyrażono w opinii, że: rolnictwo to źródła utrzymania oraz styl życia, praca w rolnictwie daje satysfakcję, a także poczucie dumy z bycia producentem/hodowcą. Im notowano korzystniejszą ocenę sytuacji dochodowej gospodarstwa, tym wyższa była ocena w odniesieniu do powyższych sformułowań.
3. Spośród wielu badanych sformułowań charakteryzujących elementy zniechęcające do wykonywania pracy w rolnictwie, statystycznie związek między odczuwaną subiektywnie sytuacją dochodową potwierdzono w odniesieniu do poglądu o nadmiarze norm i regulacji Unii Europejskiej.

Reasumując, w postrzeganiu przez rolników wybranych elementów określających jakość życia i zadowolenie z pracy w gospodarstwie rolniczym odnotowano czynniki zarówno związane z ich subiektywną oceną sytuacji dochodowej, jak i nie wykazujące takiej zależności.

BIBLIOGRAFIA

- Borowska Agnieszka, Aneta Mięka, Małgorzata Raczkowska, Monika Utzig. 2020. *Konsumpcja dóbr i usług w gospodarstwach domowych w Polsce* (Consumption of goods and services in households in Poland). Warszawa: Wydawnictwo SGGW.
- Chmielewska Barbara, Józef Stanisław Zegar. 2018. Podstawowe determinanty jakości życia mieszkańców wsi i miast po akcesji Polski do Unii Europejskiej (Basic determinants of rural and urban inhabitants' life quality after Poland's accession to the European Union). *Studia Obszarów Wiejskich* 52: 23-38. DOI: 10.7163/SOW.52.2.
- Chmielewska Barbara. 2013. *Ekonomiczno-społeczna sytuacja gospodarstw domowych rolników po akcesji Polski do Unii Europejskiej* (Economic and social situation of farmers' households after Poland's accession to the European Union). *Studia i Monografie* No. 158. Warszawa: IERiGŻ-PIB.
- Filson Glen, Melinda McCoy. 1993. Farmers' quality of life: sorting out the differences by class. *Rural Sociologist* 13 (1): 15-37.

- Gołębiwska Barbara, Anna Grontkowska, Agnieszka Brelik, Monika Gębska. 2020. Implementation of the principles of sustainable development by agricultural producers in Poland. *European Research Studies Journal* XXIII (2): 121-133. DOI: 10.35808/ersj/1583.
- GUS (Central Statistical Office). 2021. *Budżety gospodarstw domowych w 2020 r.* (Household budget survey in 2020). Warszawa: GUS.
- Józwiak Wojciech. 2006. Funkcjonowanie i role społeczne najmniejszych gospodarstw rolnych (Functioning and social roles of the smallest farms). *Wies i Rolnictwo* 2: 29-40.
- Kessels Roselinde, Anne Hoornweg, Thi Kim Thanh Bui, Guido Erreygers. 2020. A distributional regression approach to income-related inequality of health in Australia. *International Journal for Equity in Health* 19: 102. DOI: 10.1186/s12939-020-01189-1.
- Kobylińska Urszula. 2010. Inicjatywy lokalne na rzecz poprawy jakości życia na obszarach wiejskich Podlasia – formy wsparcia (Local initiatives to improve the quality of life in rural areas of Podlasie – forms of support). *Zeszyty Naukowe Instytutu Spraw Publicznych Uniwersytetu Jagiellońskiego. Zarządzanie Publiczne* 4 (12): 43-58.
- Krot Katarzyna, Ewa Glińska. 2014. Uwarunkowania subiektywnej oceny sytuacji ekonomicznej indywidualnych gospodarstw rolnych w opinii ich właścicieli (Determinants of subjective assessment of the economic situation of individual farms in the opinion of their owners). *Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego. Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej* 105: 17-29.
- Majewski Edward. 2009. Dochody i jakość życia w gospodarstwach niskotowarowych z wybranych regionów Polski (Income and quality of life in semi-subsistence farms from selected regions of Poland). *Roczniki Nauk Rolniczych. Seria G. Ekonomika Rolnictwa* 96 (4): 122-129.
- Michalak Jacek, Zbigniew Warzocha. 2009. Wykształcenie oraz poziom rozwoju gospodarstw rolnych jako główne przesłanki dalszego ich wzrostu (Education and development level of farms as main prerequisites of their further growth). *Roczniki Naukowe Stowarzyszenie Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu* XI (1): 279-284.
- Petelewicz Marta, Tomasz Drabowicz. 2016. *Jakość życia – globalnie i lokalnie. Pomiar i wizualizacja* (Quality of life – globally and locally. Measurement and visualization). Łódź: Uniwersytet Łódzki.
- Piasny Janusz. 1993. Poziom i jakość życia ludności oraz źródła i mierniki ich określania (Standard and quality of living). *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 55 (2): 73-92.
- WHO (World Health Organization). 1977. *WHOQOL: measuring quality of life*. World Health Organization, Division of Mental Health and Prevention of Substance Abuse, <https://apps.who.int/iris/handle/10665/63482>, access: 10.05.2023.

***

QUALITY OF LIFE IN THE OPINION OF POLISH FARMERS
ACCORDING TO THE SUBJECTIVE ASSESSMENT
OF THE INCOME SITUATION

Key words: quality of life, farmers, income situation, motivation, demotivation, Poland

ABSTRACT. The aim of the article is to determine the quality of life of farmers depending on their subjective assessment of the income situation. Farmers' level and quality of life are most often analyzed and assessed based on the situation of households in the survey of household budgets of various groups. The presented research was conducted on 294 farms in 2019 using an interview questionnaire. Based on the obtained data, the quality of life and job satisfaction in agriculture were assessed depending on the subjectively declared assessment of the farm's income situation. The study determined the level of assessment for specific formulations on a 5-point scale, where 1 meant a very low rating and 5 – a very high rating. Farmers assessed aspects of the quality of life concerning the elements motivating and discouraging agricultural production. Among the elements inducing a farmer to work in agriculture, a relationship was noted between the income situation of farmers and the following phrases: agriculture as a source of livelihood and lifestyle, job satisfaction, and pride in being a producer/breeder. The higher the score in this respect, the more favourable the evaluation of the farm's income situation. Concerning the discouraging elements, only the dependence of opinions about the excess of European Union standards and regulations on the income situation of farmers was confirmed.

AUTHORS

ANNA GRONTKOWSKA, PHD

ORCID: 0000-0002-7286-8496

Warsaw University of Life Sciences – SGGW

Institute of Economics and Finance

e-mail: anna_grontkowska@sggw.edu.pl

MONIKA GĘBSKA, PHD

ORCID: 0000-0001-6196-5904

Warsaw University of Life Sciences – SGGW

Institute of Management

e-mail: monika_gebska@sggw.edu.pl

Proposed citation of the article:

Grontkowska Anna, Monika Gębska. 2023. Jakość życia w opinii polskich rolników według subiektywnej oceny sytuacji dochodowej. *Annals PAAAE XXV (2)*: 68-82.